

Apácákról, szüzekről, özvegyekről és hurkákról: *A szerelmi költészet patogeneze*

írta: Molnár Dávid | 2018. március 9.

A 16. századi bolognai orvosprofesszor, Dominicus Leonus¹ a fej és a láb betegségeiről szóló orvosi könyvének *Περὶ Μανίας: De Mania, seu furore, seu insania* című fejezetében figyelemre méltó tüneti leírását adja a *mania* egyik fajtájának, amelyet a felhalmozódott sperma kipárolgásai váltanak ki az agyban.² Ez önmagában véve talán nem is lenne annyira érdekes, hiszen már az arab orvos, Ali ibn Ridwan³ Galénosz *Ars parvajá*hoz írt kommentárja óta tudjuk, hogy az emberi mag – amit a szerző viperaméregnek nevez – képes ilyen rendellenességeket okozni, hanem, hogy hatásaiban közös vonásokat mutat a platonikus *furor*-elmélet szerinti ihletettség állapotának tüneteivel. Az olyan – Leonusénál valamivel korábbi – orvosi könyvek mint Antonio Gazio *Corona floridája* vagy Symphorien Champier *Rosa Gallicája*

amellett, hogy csak utalásszerűen foglalkoznak a spermafelhalmozódás által kiváltott *maniával*, azt is megválaszolatlanul hagyják, hogy a tünetek alapján a *furor*nak ez a fajtája csupán örületként, vagy akár ihletett állapotként is megjelenhet-e.⁴ Leonus viszont nagy lépést tesz afelé, hogy részletesebb leírása alapján mindezt egyértelműen az ihletettséghez és ennek elméleti keretéhez, a *furor*-elmélethez, sőt egy merészebb ugrással akár az *inventio poetica* egyfajta orvosi leírásához is köthessük.

Röviden összefoglalva, a bolognai egyetem doktora a folyamatos melankólia (*melancholia infinita*) fajtáit *maniának* nevezi. Ezek közül lenne az egyik a szerelem, vagyis a szerelmi megszállottság, őrvongás (megjegyzendő, hogy a vakmerő, szenvedélyes hősiességet is idesorolja). A görög *μανία* szót latinul *insaniaként*, vagy *furorként* fordítja, amelynek három etimológiáját ismerteti. Vagy a *Manes*re mint alvilági istenségekre (*spiritus infernalis*), halott lelkekre utal a név, amelyek gyötörhetik és kísérthetik az élőket. Vagy a *μαντεύομαι* szóból származik és a jóslás, jövőbe látás képességére vonatkozik, mert megesik, hogy a *maniaci* a jövőbe látva öntudatlanul jövendölnek. Vagy pedig a *μήνη*, hold szóból ered, amely a mániákusok bizonyos időközönként megjelenő, ciklikus megszállottságára utal, ezért is hívhatják őket latinul *lunaticinek*. Ezután Leonus átfutja a *mania* különböző fajtáit, amelyek közül jó párat valamilyen sérülés okoz: például fejsérülés, vagy kutyaharapás okozta veszettség. Itt tárgyalja a *lycantropiát*, vagyis a farkasként, kutyaként viselkedő farkasembereket is.

És itt tér rá a tanulmány szempontjából lényeges részre, vagyis ki nem élt szexualitása miatt az emberben felhalmozódott mag által okozott *maniára*. A méhben így felgyülemlett romlott mag a vénákba jutva károsíthatja az agyat is. Éppúgy, ahogy a természete szerint egy idő múlva méreggá alakuló, visszatartott sperma (a női magra is ezt a szót használja) kipárolgása is ártalmas lehet. Jó esetben ezek az agyba felszálló gőzök csak a múltban már látott, ismert vagy akár ismeretlen dolgokról való fantáziaképeket mozgatják meg. És itt jön a lényeg! Leonus szerint olykor az is

megesik, hogy az ilyesmitől leginkább szenvedő apácák, özvegyek és szűzek e kipárolgásoktól szinte transzba esve öntudatlanul jósolnak, és olyan nyelveken beszélnek folyékonyan – nem csak latinul és görögül, hanem más nyelveken is – amelyeket sosem tanultak előtte.⁵ Ebből alakul ki aztán a *furor coitus*, vagy másként *furor genitus*.⁶ Ennek demonstrálására a doktor saját tapasztalatát is megosztja velünk, amely szülőfalujában esett meg. Egy giucanói nő a visszatartott magtól és a közösülés vágyától annyira megszállottá vált (zárójelben megjegyzi, hogy már 25 éves volt és még semmilyen férfit nem ismert), hogy állandóan a mezőkön és az erdőben bolyongott, és minden szembejövővel le akart feküdni. Amikor ez nem sikerült neki, akkor gyalázatosan káromolta, vagy kövekkel akár meg is dobálta áldozatait. Mindez addig tartott, míg végül szerencséjére egy paraszt feleségül nem vette, és így helyre nem állt az egészsége.

Minderre a legjobb orvosság természetesen a *coitus*, azonban mi van akkor, teszi fel a kérdést az orvosprofesszor, ha a becsület megőrzése érdekében ez mégsem lenne lehetséges. Egy nemes szűzleány, vagy egy özvegy, akinek erényeit vizsla szemekkel óvják bátyjai és rokonai, vagy apácák, esetleg csupán olyan mélyen vallásos asszonyok, akik a Jóistennek tett fogadalmukat szegnék meg ezzel, nem élhetnek e gyógyírral. A tudomány – pláne az orvostudomány – leple mögött viszont bármi leírható! Talán valamilyen orvosi könyv volt a forrása Bornemisza Péter hírhedt kifakadásának is a „hurkával morcongató” vagy „bűrből csinált szerszámmal latorkodó” apácák ellen.⁷ Ahogy a fenti leírásból is kitűnik, e *furor* különösen sok áldozatot szedhetett a katolikus apácaklastromok szűzies közegében. Erre Leonus a következő „csodálatos orvosságokat” ajánlja: egy bába húzzon a mutatóujjára valamilyen lenből készült szövetanyagot, ezt itassa át búzacsíra olajjal, amibe egy kevés kámfort kevert, ezt „in vulvam patientis intromittat” és addig dörzsölje, amíg a fájdalom miatt nem szól a „beteg”. De ha nincs kéznél bába, akkor jó lesz a fagygyúgyertya is, amelyet hasonló módon – épp a megfelelő mértékben – kell

lenszövettel bevonni, hogy ezt szintén át lehessen itatni vagy liliomsziruppal, vagy egy kis pénzsmával, esetleg ámbrával kevert búzacsíra olajjal. Ezt a gyógyító instrumentumot pedig naponta többször kellene „intromittere in vulvam”.⁸

Szerzőnk – talán közhelyszerűsége miatt – szemérmesen hallgat a hasonló *furor*ral küszködő férfiakról. Magyar kötődése miatt talán érdemes megemlíteni Filippo Beroaldo Bakócz Tamás esztergomi érseknek dedikált *Symbola Pythagoraej*át, amelyben a *mastuprator* Diogenészt példaképként állítja be, és habár *publice* megbotránkoztató tevékenysége elítélendő, mégis ennek egészségre jótékony hatásai tagadhatatlanok. Beroaldo úgy tudja, hogy igazán tiszteletreméltó, komoly, sőt filozofikus alkatú bölcs férfiak is élnek vele „quasi purgatorio medicamento utebatur non voluptatis causa sed bone valitudinis”.⁹

A fenti összefoglalás alapján izgalmas következtetéseket vonhatunk le a *furor*-elmélettel kapcsolatban. Minden korabeli, elvont elméleti fejtegetésen túl, úgy tűnik, létezik az ihletett állapotnak egy olyan fiziológiai oka is, amelyet akár a lélek előkészítettségeként – korabeli platonikus szakszóval élve: megpuhításaként – is érthetünk, hogy az égi sugallatokat így könnyebben fogadhassa be. Ha mindezt Ficino teóriáján át szemléljük, akkor az ihletettségnek a harmadik lépcsőfoka lenne a *furor vaticinus* (vagyis a jövőbe látás ihletett állapota), amely fölött már csak a mindegyiket magába ölelő szerelmi szenvedély található. De Ficino azt is írja, hogy a *furor poeticus* hiába a legalsó lépcsőfok, ha a megszállott – az ihletettség bármelyik szintjén is legyen – végül csak a *költői furor* nyelvén tud megnyilatkozni. Vagyis egyszerű beszéd helyett öntudatlanul törnek elő belőle a szavak dalokban, és olykor ismeretlen nyelvű költeményekben. A lélek előkészítettségéből nem következik automatikusan az ihletettség állapota, hiszen a múzsák kiszámíthatatlan kegyére, a lélek kegyelmi állapotára is szükség van hozzá. Habár a siker nem garantált, Leonus akár orvosi receptet is adhatott volna a *költői furor* eléréséhez. Legalábbis úgy tűnik, nagyobb az esély ihletett – tehát igazabb – poézis felcsendülésére, ha a múzsákat mintegy *cum*

retentione spermatis csalogatja magához a költő. Ebből pedig az is következik, hogy a magtól való megszabadulás – akár természetes módon, akár a fentebb említett instrumentumok segítségével – a műzsákat szétrebbentve az ihletett költészetet is tovaűzi.

Hivatkozások

1 Domenico Leoni, vagy Dominicus Leonis Lunensis de Zuccano (az egykori Lunigiana nevű tartomány Giucano nevű települése).

2 Dominicus Leonus Lunensis, *Ars medendi humanos, particularesque morbos a capite, usque ad pedes* [...] (Bologna: Apud Io. Rossium, 1576), 201–210.

3 Latinul Haly, Haly Rodoan vagy Abenrodano.

4 Lásd: Molnár Dávid, „A szerelmi költészet fiziológiájáról és patológiájáról Antonio Gazio orvosi könyve alapján”, *Kaleidoscope* 13 (2016): 78–86.

5 „Qui affectus, aliquando fit per propriam essentiam in cerebro est: [...] vel matricis ex retentione menstruorum in venis matricis inundantium, vel a spermate retento, et in naturam veneni converso, a quibus vapores mali eleuantur ad cerebrum moventes imaginationem, et cogitationem ad ea, quae praeterito visa fuerint, sive nota, sive incognita: et inducunt patientem ad futurorum narrationem, ad loquendum variis linguis, ut latine vel graece, quamvis huiusmodi idiomata nunquam didicerit ob hanc causam Moniales, et viduae, et virgines viri potentes plerumque talia patiuntur symptomata, et praesertim biliosae, et sanguineae, et alacriores.” Leonus, *Ars medendi...*, 202.

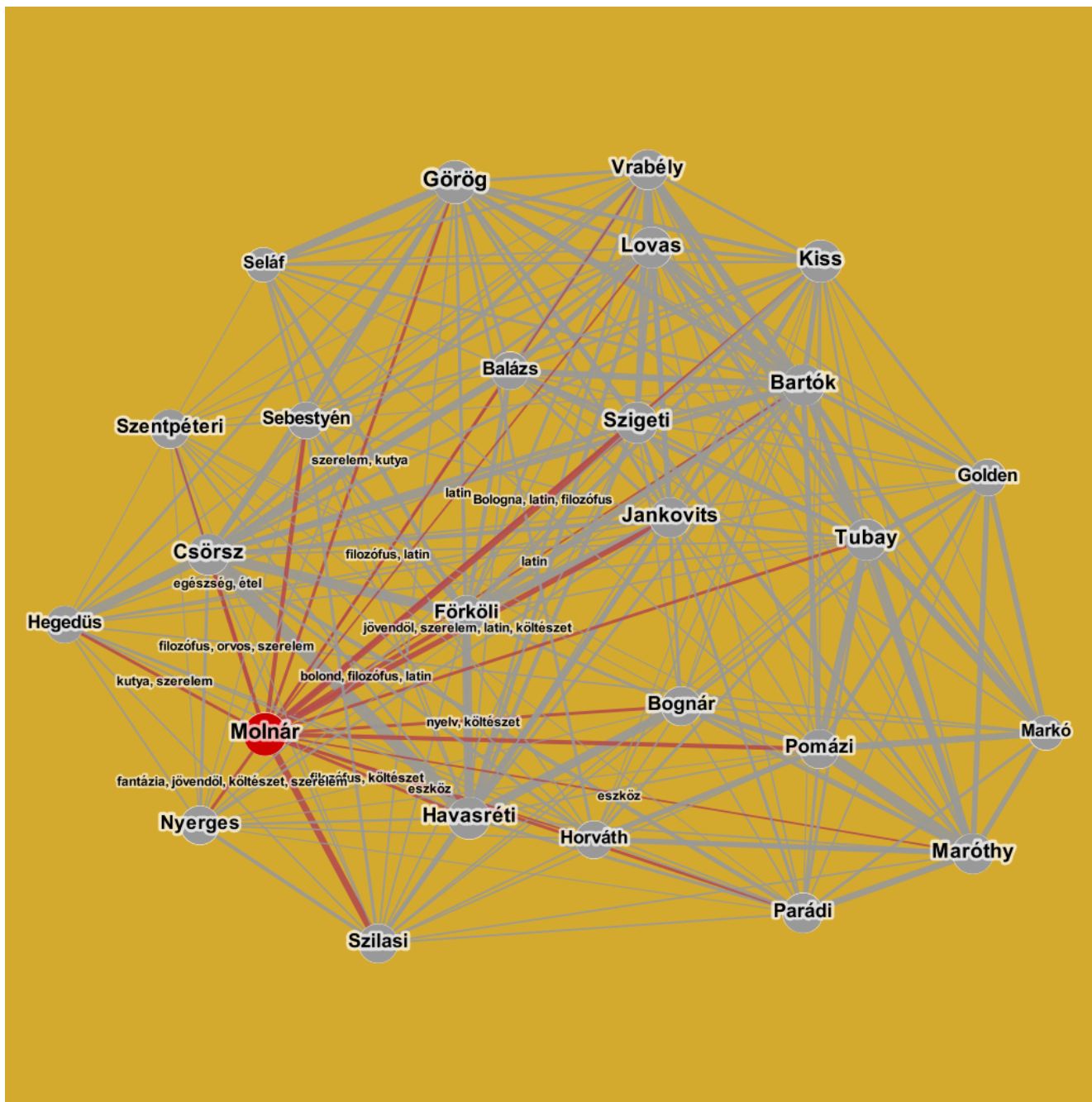
6 Ennek női verzióját Ferrand *fureur utérine*-nek nevezi, ami szerinte nimfomániához is vezethet. Jacques Ferrand, *De la maladie d'amour ou mélancolie érotique* [...] (Paris: D.

Moreau, 1623), 75–79. A portugál Rodrigo de Castro kimondottan a női betegségekről szóló könyvében hasonlókat ír: a magokból felszálló kártékony gőzök nemcsak eltorlaszolják az agyba vezető csatornákat, hanem e kipárolgások annyira „csiklandozzák” az agyat, hogy erotikus vízióik, hallucinációik támadnak. Rodericus a Castro, *De universa mulierum medicina novo* [...] (Köln: S. Noethen, 1689), 106–116.

7 Bornemisza Péter, *Ördögi kísértetek*, kiad. Eckhardt Sándor (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1955), 194.

8 „At si Mania ob spermatis retenti, et corrupti evaporationem acciderit, nullum tutius, neque magis praesentaneum invenies medicamentum ipso coitu: verum quia coitus omnibus, propter honestatem non conceditur, vel quia est virgo nobilis, vel vidua habens fratres, et propinquos suae castitatis anxios custodes: vel Monialis, et religiosa, inviolatam castitatem deo iurata: adsit Obstetrix, quae involvat sibi digitum indicem, vel medium cum panno lineo, et inunctum oleo de spica, cum pauca caphura misto in vulvam patientis intromittat, et fricet quosque dolor excitetur, et patiens conqueratur. Pessarium vel candelam ceream in panno similiter lineo involutam sufficientis quantitatis, inunctam ex oleo de lilio, vel de spica, in quo parum moschi, aut ambrae sit dissolutum, intromittat in vulvam saepius in die. Est enim mirabile remedium in suffocatione matricis, et in omni aegritudine conflata a mensibus suppressis, a spermatis corrupti retentione: quoniam trahit matricem ad inferiora, et sperma corruptum ejicere facit: et quandoque resolvit.” Leonus, *Ars medendi...*, 210.

9 Philippus Beroaldus, *Symbola Pythagorae* (Paris: J. Petit, 1505), ciii^r. Bornemisza Péter már nem tűnik ilyen lelkesnek és mindebben inkább elítélendő ördögösséget lát: „Minden bálványozók nagy szentséget tettetnek, de az Úristen oly gonosz lelkeket ereszt reájuk, kik minden szörnyű undokságba bekeverik őket és végre ki is fakassza az egész világ előtt [...]. Némelyek az markokat szorították össze, némelyek fúró lyukat csináltak.” Bornemisza, *Ördögi...*, 194.

Vizualizáció: Markó Anita

Ez a Mű a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0 Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően felhasználható.